

ELŐSZÓ

Ma is fülembé csengenek nagymamám palócosan kiejtett szavai: *Gábor-kám, húzd be a sarampót!* Ami nem jelentett mást, mint hogy csukjam be a kis kertkaput. Cserháthalápon, a piciny nógrádi faluban közel fél évszázada nagyszüleim az ablakfüggönyt *firhangnak* nevezték, az ember combját *boncnak*, a kerítést pedig *garádnak*. Mint városi gyermek ezeken ugyanúgy elcsodálkoztam, mint amikor a *szakajtó* és a *mángorló* szavakat hallottam. Ma már tudom, hogy ezek tájszavak, ugyanúgy, mint a miskolci születésű feleségemtől tanult *makuka* és *troszka* kifejezések. Míg a *makuka* a pirított napraforgómag (pestiesen a *szotyí, szotyola*), a *troszka* nem más, mint a vörös kohósalak, amelyet utcák burkolására is használnak.

A nép nyelve felé fordulás

Évszázadok óta közkeletű vélekedés hazánkban, hogy a nép nyelve az igazi, az a tiszta magyar nyelv. FALUDI FERENC költő, a tudatos stílusalkotó az 1700-as évek közepén határozott céllal fordult a nép nyelvéhez új színekért és új árnyalatokért. Az 1795-ben megjelent nevezetes *Debreceni Grammatika* az elvet is kimondja: „nincs annál bizonyosabb, hogy a magyarok között, még eddig ugyan, a köznépnél vagy a tiszta magyarság”, mert „aki reá mehet, hogy derék dolgokat is, a magvas gondolatokat is, a köznépvén ki tudja magyarázni; az éri el a mi ítéletünk szerint a tiszta és valóságos magyarsággal való beszédnek s írásnak a mesterségét”. Ugyanígy az egyszerű nép nyelvét dicséri CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY is: „keressétek fel a robotázó [robotoló] együgyű magyart az ő erdeiben és az ő Scythia pusztáiban [...] hallgassátok figyelemmel a danoló falusi leányt és a jámbor puttonyost”. És ugyanígy vélekedett Arany János és Petőfi Sándor is. Alapjában véve napjainkig elevenen élt az írók és az olvasóközönség zömében az a gondolat, hogy a nép beszéde az igazi, hamisíthatatlan magyar nyelv, a magyar lélek hűségese kifejezője. IMRE SÁNDOR, a nagy pedagógus fogalmazza meg 1876-ban, hogy nyelvi, nyelvhelyességi kérdésekben döntő érv, hogy a köznép használ-e egy-egy vitatott nyelvi jelenséget: „a nép nyelve lehet tekintély sokakban a nyelv rendszerére, különösebben a hangoztatására [a kiejtésre], szófűzésre, szórendre nézve”.

A magyar nyelv iránt érdeklődők korán felismerték, hogy a magyar nyelv is területi változatokra tagolódik. Egyrésztől észrevették, hogy az egyes ma-

gyar tájegységek nyelve hangjaiban eltér egymástól, és szóképzéssel is vannak különbségei. A nyelvvel tudatosan foglalkozókat mindig is érdekelték a tájszavak, a nép nyelvének e különleges elemei. Felismerték, hogy az egyes tájaknak megvannak a maguk saját szavai. Vajon miért alakulhatott ki például egy-egy gyógynövénynek akár tucatnál is több neve a magyar nyelvterületen? A teának is gyakran használt *kamillának* így lehet a neve vidékenként más és más: *katóka, kenyérmorzsa, marmancs, mátrafü, mesterfü, pipitér, piripara, székfű, székvirág, szüzekanyja, teaburján*. Egyes vélekedések szerint a szókincsbeli nyelvi sokszínűséget elősegítette, hogy a gyógynövényeket sosem vitték országos vásárookra, elég volt, ha egy-egy kisebb tájegységben neveztek azonosan az adott növényt.

Megbecsülve ezt a sokszínűséget, a 19. század elején a nagy nyelvújító nemzedéknek gyakran és kedvvel alkalmazott módszere volt a köznyelv szókincsének bővítésére, hogy oda tájszavakat emeljen be. Így kerültek be és vertek gyökeret a köznyelvünkben a reformkorban a következő tájszavak: *betyár, bitó, hullám, páholy, számóca*.

A nyelv területi változatossága

Minden nyelvnek, így a magyarnak is, erős jellemzője, hogy nem állandó, hanem időben folyton-folyvást változik. Elég, ha csak a szavak kikopására utalunk, vagy az új szavak születésére. A változás mellett a nyelvek másik tulajdonsága, hogy területenként más-más nyelvváltozatot használnak beszélői. Egyes nyelvek esetében, mint például a német vagy az olasz, igen jelentős a területenkénti nyelvi változatosság. A Kárpát-medencei magyar nyelvterület évszázadok óta viszonylag egységes, bármely területén élő beszélő megérti távolabb élő társát. Erre már Mátyás király történetese, GALEOTTO MARZIO is felfigyelt, és így fogalmazta meg: „A magyarok – nemesek, jobbágyok –, majdnem egészen egyformán beszélnek, minden különbség nélkül: mindegyik egyforma a kiejtés, a szavak használata és a hang súlyozás, [...] a magyarok [...], mint említettem, egészen egyformán, vagy csak igen kis eltéréssel beszélnek. Ezért van azután, hogy egy magyar nyelven szerzett verset úr és paraszt, az ország szívében vagy határán, mind egyformán megért”.

Természetesen az, hogy a magyar nyelvterületen élők megértik egymást, nem zárja ki, hogy ne lennének a magyar nyelvnek területi változatai. A nyelv területi változatai, a tájnyelvek mind hangjaikban, mind szóképzésükben, mind nyelvtanukban valamelyest különböznek egymástól. A magyar nyelv területenkénti szóképzéssel változatosságát közel kétszáz éve szorgos gyűjtők tájszótárakban rögzítik. Tájnyelvi atlaszok szemléletes módon térképlapokra vetítve jelenítik meg az egyes területeken használatos kiejtést, szóhasználatot.

Általánosan elfogadottan a magyar nyelvterületet napjainkban a következő 10 nyelvjárási területre szokás felosztani:

I. Nyugat-dunántúli	VI. Tisza–Körös vidéki
II. Közép-dunántúli, kistáplai	VII. Északkeleti
III. Dél-dunántúli	VIII. Mezőségi
IV. Dél-alföldi	IX. Székely
V. Palóc	X. Moldvai

A Kis magyar tájszótár előzményei, a korábbi magyar tájszótárak

A reformkor magyar nyelv felé fordulásának egyik eredménye az 1838-ban megjelent *Magyar tájszótár*. Az Akadémia kezdeményezésével, ma is példamutató nemzeti összefogással, sok lelkes és önkéntes szógyűjtő munkája nyomán született meg néhány év alatt a mű. A szótár közel 10 000 tájszónak adja meg a jelentését, és tünteti fel, hogy a magyar nyelvterület mely részéről küldték be. Az első magyar tájszótár megjelenését követő évtizedekben is folyt a nép nyelvének tanulmányozása, így aztán idősebbé vált egy újabb tájszótár kiadása. A feladattal Szinyei Józsefet bízták meg. A két nagyalakú kötet 1893-ban és 1897-ben jelent meg szintén *Magyar tájszótár* címmel. Az előszót – talán minden kor minden szótárszerzője nevében is – ezekkel a mentegetődő sorokkal zárja Szinyei József szerkesztő: „El vagyok rá készülve, hogy sokan azt fogják mondani az új *Tájszótár*-ra: nem teljes; nincs meg benne minden tájszó, sem a benne lévőeknek minden változatuk és jelentésük. És igazuk lesz. Ezért azonban a hozzáértők előtt nem kell magamat mentegetnem, mert azok tudják, hogy a nemteljesség közös fogyatkozása a világ valamennyi szótárának, nem véve ki még azokat sem, amelyeknek a címlapján ott büszkélkedik a »teljes« szó. Teljes szótárát csak holt nyelvnek lehet megírni. A ki valamely élő nyelvnek akarná megszerkeszteni a teljes szótárát, az a Danaidák vagy a Sisyphus munkájára vállalkoznék.” A szótár szakszerűségét és ma is hasznos voltát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a Nap Kiadó 2003-ban reprintben ismét hozzáférhetővé tette.

A két háború között, 1935-ben jelent meg a nagyszerű debreceni nyelvész, CSÚRY BÁLINT nagy hozzáértéssel készített *Szamosháti szótára*. Annak ellenére, hogy a két világháború között divattá vált a falukutatás, sajnos az újonnan összegyűjtött nyelvjárási szavakat nem rendezték egybe egy újabb nagy tájszótárba. E kornak a nép és a népnyelv felé fordulás irodalmi lecsapódása MÓRICZ ZSIGMOND *Rózsa Sándor* című regénye, amelyben a szereplők ő-ző nyelvjárásban, *szögediesen* beszélnek. A legenda szerint Móricz kéziratában a párbeszédet Bálint Sándor néprajzkutató ellenőrizte.

A második világháború után, az 1950-es évek végén kezdődtek meg az *Új magyar tájszótár* címmel megjelölt gyűjtemény kiadásának munkálatai B. LŐRINCZY ÉVA főszerkesztő irányításával. Az első kötet 1979-ben látott napvilágot. Az utolsó, az ötödik részt az Akadémiai Kiadó 2010-ben adta ki.

Az *Új magyar tájszótár* öt kötetének lassú megjelentetése alatt szerencsére megszületett azért közel két tucat úgynevezett regionális népnyelvi szótár, amely egy-egy kisebb tájegységnek a különleges szavait leltározza. Véletlenszerűen kiragadva néhány ezek közül: BÁLINT SÁNDOR: *Szegedi szótár* I-II., 1957; BALOGH LAJOS: *Büki tájszótár*, 2004; GÁGYOR JÓZSEF: *Tallósi szótár* I-II., 2003-2004; IMRE SAMU: *Felsőöri tájszótár*, 1973; KISS GÉZA: *Ormánysági szótár*, 1952; MARKÓ IMRE LEHEL: *Kiskanizsai szótár*, 1981; TÓTH IMRE: *Palóc tájszótár*, 1987 és 2007; VÁRKONYI IMRE: *Büssüi tájszótár*, 1988.

Az elmúlt évtizedekben megjelent regionális tájszótárak után eljött a tájszavak újabb rendszerezésének ideje. Bizonyos mértékig ehhez a rendszerező munkához kíván hozzájárulni népszerűsítő kiadványként a TINTA Könyvkiadó által most útjára bocsátott *Kis magyar tájszótár*.

A tájszó fogalma

Ma is érvényes módon SZINNYEI JÓZSEF már 1893-ban megfogalmazta a *Magyar tájszótár* bevezetőjében a tájszó fogalmát. „1. *Tulajdonképpeni tájszavak*, a melyek a köznyelvben teljesen ismeretlenek és csak a nyelvjáráásokban fordulnak elő [...] 2. *Jelentésbeli tájszavak*, a melyek a köznyelvben is megvannak, de a nyelvjáráásokban a köznyelvitől különböző jelentésük van [...] 3. *Alakszerinti tájszavak*, vagyis a köznyelvi szavaknak olyan alakváltozatai, a melyek az illető nyelvjárásnak rendes és szabályba foglalható hangalaki eltérésén és sajátosságain kívül állnak”. Ma a fenti tájszótípusokat a következő terminussal nevezzük meg: 1. *valódi tájszó*, 2. *jelentésbeli tájszó*, 3. *alaki tájszó*.

A tájszótípusokra példák a *Kis magyar tájszótár*ból:

1. Valódi tájszó:

cáp *fn* a kecske hímje; bakkecske

eszváta *fn* szövőszék

reves *mn* korhadt; pudvás

2. Jelentésbeli tájszó:

betyár *fn* nőtlen legény, cseléd

rostély *fn* a tornác vagy a pitvar lécből készült ajtaja; verőce

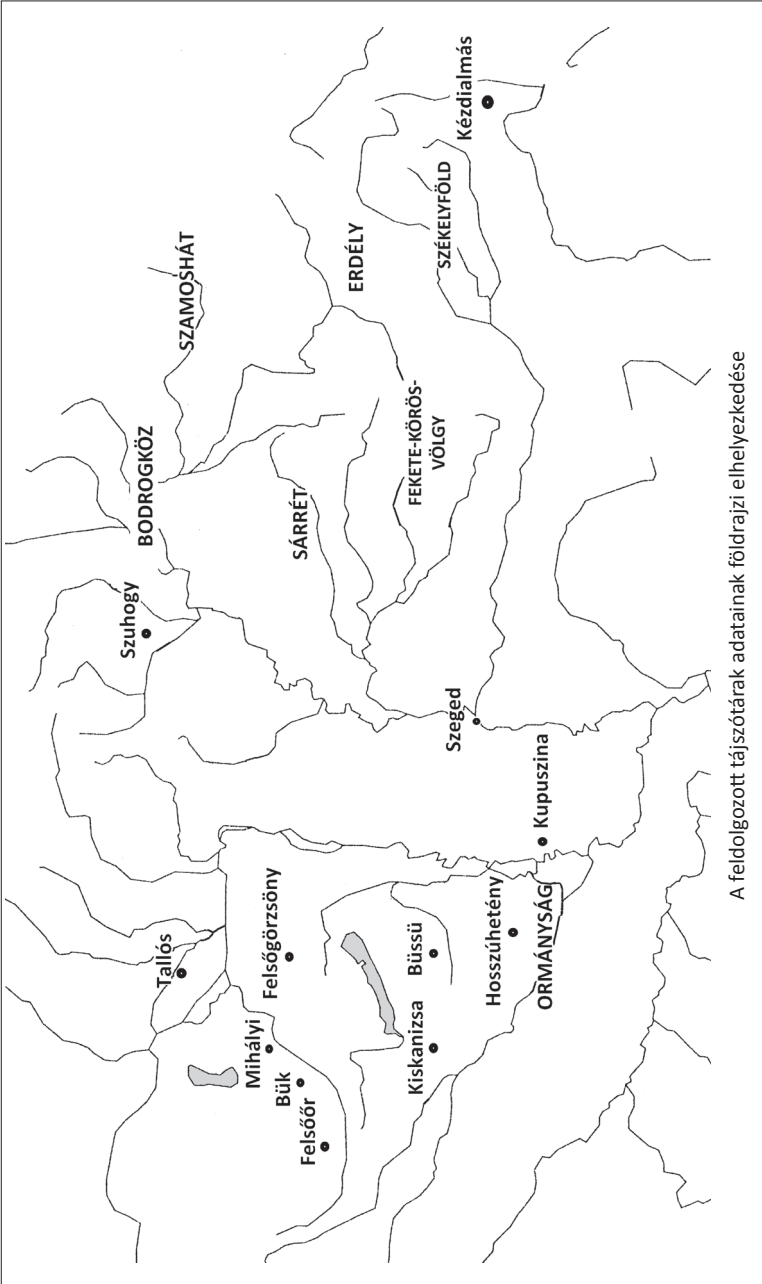
trágyáz *ige* (ételt) zsíroz, fűszerez; zsírt, szalonnát, húst rak főzelékre

3. Alaki tájszó:

estve *hsz és fn* este

srét *fn* sörét

tereny *fn* tenyér

A feldolgozott tájszótárak adatainak földrajzi elhelyezkedése

A *Kis magyar tájszótár* anyaggyűjtésének a menete

Jelen szótárunk úgy készült, hogy 21 regionális és általános magyar tájszótárból, illetve 2 értelmező szótárból gyűjtöttünk ki tájnyelvi (és népnyelvi) szóadatokat. A feldolgozandó tájszótárakat úgy választottuk meg, hogy lefedjék a Kárpát-medencei magyar nyelvterület jelentős részét. A feldolgozás során mindvégig ügyeltünk arra, hogy mind a három fajta tájszótípusból kerüljenek be szóadatok gyűjteményünkbe.

A tájszótárak mellett fontos forrásunk volt a hétközetes *A magyar nyelv értelmező szótára* és az egykötetes *Magyar értelmező kéziszótár*. Mindkét szótár az értelmezett szavakat szak- és stílusminősítésekkel látta el. A *népi*-es és a *tájnyelvi* minősítéssel megjelölt szavakat gyűjtöttük ki és dolgoztuk fel a két szótárból.

A *magyar nyelv értelmező szótár*ban található *népi*, *népnyelvi*, *népies* (összefoglaló rövidítéssel: *nép*) minősítéssel ellátott szavakról a következőt olvashatjuk A szótárirás elmélete és gyakorlata *A magyar nyelv értelmező szótár*ában című tanulmánygyűjteményben: „Így minősítjük a paraszti, vidéki élet formáival kapcsolatos olyan szavakat, szójelentéseket és szókapcsolatokat, amelyek a nyelvjárások többségében járatosak”. A szótár szavai közül *tájnyelvi* (rövidítve: *táj*) minősítéssel a következő szavakat látták el a szerkesztők: „Ezzel a minősítéssel a tájszókat, valamint a tájnyelvi, tehát csak egy-egy nyelvjárási területen élő szójelentéseket és szókapcsolatokat látjuk el”.

A *népies* minősítéssel ellátott szavakról a *Magyar értelmező kéziszótár* így ír: „országszerte ismert népi, népnyelvi [szó]; népies stílusban [használatos szó]”. A *tájnyelvi* minősítéssel ellátott szavakról ezt tudjuk meg: „tájszó; táji, csak egy-két nyelvjárásban élő [szó]”.

Szerkesztő munkánk során úgy tapasztaltuk, hogy a tájszótárak szóanyagát jól kiegészítik az értelmező szótárakból kigyűjtött népies és tájnyelvi minősítéssel ellátott szavak.

A *Kis magyar tájszótár* készítése során első lépésben forrásszótárainkat tanulmányoztuk, és az egyes szótárakban kijelöltük a feldolgozni kívánt címszavakat. A kijelölés vállaltan szubjektív volt. A válogatás során az egyik szempont az volt, hogy a kijelölt címszó kapcsolódjon valamilyen formában az utóbbi évtizedekben eltűnt paraszti világhoz, életvitelhez, vagy annak jellegzetes tárgyát, használati eszközét vagy valamely tipikus tevékenységét nevezze meg.

A gyűjtés során anyagunkba beemeltünk valódi tájszavakat, alakváltozatokat és néhány esetben a köznyelvi szóalaktól csupán hangalakjukban eltérő szavakat.

A Kis magyar tájszótár szerkesztése

A feldolgozott tájszótárakból és értelmező szótárakból kigyűjtött tájszavakat az eredeti forrásban megadott szómagyarázatokkal együtt számítógépes adatbázisban helyeztük el. Ezt követően összefésültük a gyűjteményt, így egymás alá kerültek a különböző forrásokból származó azonos címszók. Aprólékos manuális munkával megszerkesztettük egy-egy címszó szócikkét, összevontuk a magyarázatokot, kialakítottuk a címszó jelentésstruktúráját. A különböző forrásokban fellelhető azonos vagy nagyon hasonló jelentéseket összevontuk, az egy adott címszó mellett más-más forrásban található különböző jelentéseket pedig külön jelentésekbe rendeztük el. A szerkesztés során mindvégig megőriztük a forrásjelöléseket, amelyeket a szócikk végén helyeztünk el.

A Kis magyar tájszótár szerkezete, jelölésrendszere

A címszók

A szótárban a címszókat félkövér talpatlan betűvel szedtük.

derőce *fn* életerő; szívósság [Mih]

nagyehető *mn* nagy étvágyú; nagyét-kú; sokat evő; nagyevő; nagyétú [Ész, Mnya, Sze]

tégláz *ige* (fehéreneműt vagy más ruha-félét) olyan vasalóval vasal, amelybe tüzesített téglát tettek [Ész, Sze]

Amennyiben a címszónak több, egymáshoz közel álló alakváltozata is létezik, azokat vesszővel elválasztva egy sorban vettük fel. Ezen megoldással egyrészt akkor éltünk, ha a címszavak sorában a vesszővel elválasztott két címszó az ábécérendben nem állna egymástól távol, másrészt akkor használtuk, ha a második címszó megtalálható a maga ábécérendjében, de onnan utalás történik *lásddal* az első címszóra.

cserpál, cserpákol *ige* merítget [Bok, Sze]

gyüre, gyürke *fn* a kenyérnek sütéskor kidudorodó, kihasadó vége vagy pereme; forradás a kenyéren [Bük, Bús, Ész, Mnya]

szotyakos, szotykos, szotyós *mn* túlságosan leves, nagyon puha, túlrett (gyümölcs) [Bús, Ész]

daraszol *ige* lásd **doroszol**
doroszol, daraszol *ige* (szőlőt) másod-
 szor kapál [Ész]

laptika *fn* lásd **leptika**

lektika *fn* lásd **leptika**

leptika, lektika, laptika *fn* kétkerekű,
 könnyű futású, egy ló vontatta jár-
 mű; kétkerekű szekér [Büs, Ész, Kup]

tikász *fn* lásd **tyúkász**

tyúkász, tikász *fn* **1.** tyúk- és tojáske-
 reskedő **2.** tyúktolvaj [Bük, Büs, Ész, Sze]

A homonimák jelölése

A magyar szótári hagyományoknak megfelelően az olyan azonos alakú szava-
 kat, amelyek jelentése távol áll egymástól, és a jelentések között nem mutat-
 ható ki etimológiai kapcsolat, homonimaindexekkel – kisebb felső számmal –
 különböztetjük meg egymástól. (A szótár 69 esetben él ezzel a megoldással.)

babó¹ *fn* **1.** öregasszony **2.** nagynya;
 öreganya [Kup]

babó² *fn* szőrével kifordított bőrbunda
 [Erd]

horgos¹ *fn* mélyút [Kik]

horgos² *mn* görbült, hajlott (testrész);
 horgas [Ész]

szerdék¹ *fn* aludttej [Ész, Sár, Sze]

szerdék² *fn* zsákmányként vagy más
 módon szerzett, gyűjtött holmi;
 szerzemény; keresmény [Ész]

Az etimológiailag összefüggő, különböző szófajú, azonos alakú szavak je- lölése

A magyar szótári hagyományokat nem követve az etimológiailag össze-
 függő, különböző szófaji értékben használatos, azonos alakú szavakat kü-
 lön-külön felvettük címszóként és jelölésükre római számokat használtunk.
 (Szótárunkban 55 ilyen módon jelölt címszópár található.)

böhönc I. *fn* **1.** behemót ember **2.** rö-
 vid, de nagyon vastag törzsű, nagy
 koronájú fa [Éksz]

böhönc II. *mn* idomtalanul nagy; ormótlan [Éksz]

monyas I. *mn* tojós ⟨tyúk⟩ [Ész, Hoh]

monyas II. *fn* csődör; ménló [Büs, Ész, Hoh, Mih, Mnya, Orm, Sze]

viszketeg I. *fn* rüh [Ész]

viszketeg II. *mn* olyan, ami gyakran erősen viszketni szokott; viszketésre, viszketegségre hajlamos [Ész]

A szófajjelölés

A címszók után dőlt betűvel szedve feltüntettük szófajukat. A szófajokat rövidítve adjuk meg. A rövidítések feloldását az előszó után tüntetjük fel.

csipás *mn* olyan ⟨fa⟩, amelynek kérgén megsűrűsödött vagy szivárgó csipa van; mézgas; gyantás [Ész, Sár]

lapaj *fn* hórihorgas, esetlen fiatalember [Éksz]

szentül *ige* alkonyodik; esteledik [Széesz]

Ha ugyanaz a szóalak közel azonos jelentéssel kétféle szófajjal is él, a szófajjelölésben az *és* kötőszót használtuk.

csákó *fn és mn* **1.** előreálló szarvú szarvasmarha **2.** szabályosan kifelé, illetve fölfelé görbülő ⟨szarv, bajusz⟩ [Ész, Sár]

jezsovita *fn és mn* jezsuita [Ész, Sza, Sze]

tennap *hsz és fn* tegnap [Ész, Sza]

A címszó jelentésének, illetve jelentéseinek megadása

A szófajjelölés után a címszó jelentésének megadása, a definíció következik. A szinonim kifejezéseket pontosvesszővel különítettük el. Amennyiben a címszónak egynél több jelentése van, akkor azokat félkövérrel szedett sorszámokkal választottuk el egymástól.

abrosz *fn* **1.** asztalterítő **2.** batyukendő **3.** lepedő; lepel; ponyva [Büs, Ész, Kup, Sze]

kutyazsír *fn* **1.** sárgás cipő- és bakancskendőcs **2.** kocsikenőcs [Ész, Mnya]

vasmacska *fn* **1.** horgony **2.** nyárson sütéshez használt, három- vagy négy-lábú egyszerű vasállvány; vaskutya **3.** (kötélen lógó) háromágú vaskampó, amellyel a kútba esett vödröt szokták kiemelni [Ész, Hoh, Sza, Sze]

A jelentésmegadásokban az értelmi kiegészítéseket csúcsos zárójelbe tettük.

csipkés *mn* **1.** csipkebokorral benőtt (hely, terület) **2.** olyan (edény), amelyben csipkelekvárt tartanak [Ész]

paradicska *fn* paradicsom (növény) [Kup, Mnya]

tojóz *ige* **1.** (tyúkot) megvizsgál, hogy tojik-e aznap **2.** (kakas a tyúkkal) párosodik [Büs, Főr, Sza, Sze]

Abban az esetben, ha a címszó két szófajú is lehet, az értelmi kiegészítés esetenként a definíció szerves részét képezi. Ilyenkor a kiegészítést kerek zárójelben adtuk meg, jelezve, hogy vagylagosan odaértendő lehet.

egyegyerek *fn és mn* testvértelen (fiú-gyermek) [Orm]

krajfli *mn és fn* feleselő, nagyszájú (személy) [Kup]

zsebrák, zsobrák *fn és mn* **1.** fukar, zsugori, fösvény (ember) **2.** rabló; betörő [Bok, Ész]

A forrásjelölés

A szócikk végén szögletes zárójelben [...] kisebb betűből szedve megadjuk azoknak a forrásoknak a rövidítését, amelyekből az adott címszót és a címszó jelentését (jelentéseit) kigyűjtöttük. Itt is megemlítjük, hogy gyűjtésünk jellegéből adódóan a források azt jelölik, hogy az adott címszó a felsorolt forrásokban biztosan megtalálható, de nem zárható az ki, hogy más forrásban esetleg nem lelhető fel. A rövidített forrásjelöléseket ábécérendben adjuk meg. Mivel a forrásjelölés mindig a szócikk végén helyezkedik el, így több jelentésből álló címszavak esetében nem derül ki, hogy ténylegesen egy adott jelentés melyik forrásból származik.

ganaj, ganéj, gané *fn* trágya [Bük, Ész, Főr, Sza, Sze]

öl *fn* **1.** kitárt emberi kar hüvelykujjait összekötő távolság **2.** álló helyzetben a begömbített kar és mell közötti férőhely **3.** hossz mérték, hat lábnyi (1,896 méter) távolság; terület mértékben négyszögölként ismert **4.** köbmérték, az ölfánál 1 öl 4 köbméter ölfát jelent [Bok, Főr, Sza, Sze]

tejrázó *fn* köpülőedény [Kik]

vakszem *fn* halánték [Bok, Ész, Kőr, Mnya, Sár, Sza, Sze]

záp *fn* **1.** (szekérodalon vagy saroglyán) egy-egy fok **2.** létra fok **3.** (keréken) küllő **4.** fejes vasszög, amely a szekérrúdnak és a nyújtónak egymásra fekvő végeit az első tengely közepéhez erősíti **5.** gyámfa, (különösen a kerítés megtámasztására használt) támaszfa [Bok, Ész, Főr, Orm, Sza]

Az utalások

Mint fentebb említettük, a szótárban található utalások is. Ezeket akkor használtuk, ha két formailag különböző címszónak ugyanaz a jelentése, és nem kívántuk több helyen is ugyanazt a jelentésmagyarázatot feltüntetni. (Szótárunkban 87 utaló címszó található.)

A Kis magyar tájszótár szemléltető ábrái

A szótár 40 szemléltető ábrát tartalmaz. Ezek célja, hogy vizuális módon nyújtsanak segítséget egy-egy tájszó magyarázatához.

Statisztikák a Kis magyar tájszótárból

A *Kis magyar tájszótár* 5825 címszót magyaráz, a címszavaknak összesen 7540 jelentése van kidolgozva.

A legtöbb forrásból kigyűjtött tájszavak

Értelemszerűen vannak tájszavak, amelyek több, és vannak, amelyek kevesebb – esetleg csupán egyetlen – forrásból lettek kigyűjtve. Az alábbiakban közreadjuk a legtöbb helyről kigyűjtött tájszavak listáját. Meg kívánjuk jegyezni, hogy gyűjtésünk jellegéből fakadóan a felsorolt szavak más forrásainkban is előfordulhatnak, csak onnan nem lettek kiválasztva, azaz az alábbi lista azt jelzi, hogy az adott számú forrásban biztosan szerepel a megadott szó.

- A 12 forrásból kigyűjtött 3 szó: *firhang, gang, pemet*.
 A 11 forrásból kigyűjtött 7 szó: *früstök, jussol, mángorló, pendely, pruszlik, saroglya, sifon*.
 A 10 forrásból kigyűjtött 9 szó: *cilinder, csutora, hombár, langalló, maródi, masina, ösztöke, pápaszem, rakonca*.
 A 9 forrásból kigyűjtött 16 szó: *almárium, gánica, grádics, hébér, koper-ta, lajbi, marokszedő, mony, nyakló, ókula, pitvar, sarabol, suk, sulyok, szakajtó, útkaparó*.
 A 8 forrásból kigyűjtött 18 szó: *abriktol, ágas, áristom, bugyelláris, ge-reben, hektika, ipa, iromba, jáger, juss, kürtő, lajtorja, lénia, mácsik, magló, stelázsi, tinó, véka*.
 A 7 forrásból kigyűjtött 37 szó: *ándung, árendás, ártány, asztalfia, ciha, csoroszlya, féreg, fertály, góré, hajsz, hasas, himpér, kajla, kóter, kupa, lésza, lóca, minuta, monyas, motolla, pádimentum, pitli, plajbász, platni, prósza, ráf, sajtár, sarjú, szénvonó, szolgálfa, tálás, tézsla, tok-mány, vakszem, vendégoldal, vonogó, zsiba*.

A Kis magyar tájszótár forrásstatisztikája

Az alábbiakban a forrásrövidítések ábécésorrendjében közreadjuk, hogy a *Kis magyar tájszótárban* egy-egy forrásmegjelölés hány alkalommal szerepel.

313	: [Bok]	<i>Bodrogközi tájszótár</i>
434	: [Bük]	<i>Büki tájszótár</i>
532	: [Büs]	<i>Büssüi tájszótár</i>
506	: [Éksz]	<i>Magyar értelmező kéziszótár</i>
48	: [Erd]	<i>Erdélyi tájszótár</i>
2956	: [Ész]	<i>A magyar nyelv értelmező szótára</i>
20	: [Feg]	<i>A népi konyhamesterség műszókincse Felsőgörzsönyben</i>
479	: [Főr]	<i>Felsőöri tájszótár</i>
313	: [Hoh]	<i>Hosszúhetényi szótár</i>
35	: [Kézd]	<i>Kézdialmási tájszótár</i>
388	: [Kik]	<i>Kiskanizsai szótár</i>
35	: [Kör]	<i>Fekete-Körös-völgyi magyar tájszavak és magyar szavak a dél-bihari román nyelvjárásban</i>
402	: [Kup]	<i>A kupuszinai nyelvjárás és szótára</i>
305	: [Mih]	<i>Mihályi tájszótár (Rábaköz)</i>
260	: [Mnya]	<i>Tájszavak. A magyar nyelvjárások atlaszának szavai, szóalakjai</i>
251	: [Orm]	<i>Ormánysági szótár</i>
821	: [Sár]	<i>Sárréti tájszótár</i>
1105	: [Sza]	<i>Szamosháti szótár</i>
1529	: [Sze]	<i>Szegedi szótár</i>
62	: [Szész]	<i>Székely szótár</i>

187 : [Szét]	<i>Székely tájszavak</i>
193 : [Szu]	<i>Szuhogyi palóc tájszótár</i>
34 : [Tal]	<i>Tallósi szótár</i>

A címszók szófaji megoszlása

Az alábbiakban közreadjuk szótárunk szófajstatisztikáját csökkenő gyakorisági sorrendben:

fn:	3730	nm:	14
ige:	1258	isz:	7
mn:	571	ksz:	5
hsz:	166	nu:	3
mn és fn:	98	szn:	2
msz:	27	ik:	1

A *Kis magyar tájszótár* jellege és célja

A *Kis magyar tájszótár* tudományos igényességgel megszerkesztett ismeretterjesztő munka. A szótár 5825 szava bemutatja a mára szinte teljesen letűnt paraszti világot és a visszaszorult paraszti gazdálkodást, annak tipikus tárgyait, tevékenységeit. A szótár egyik jellemzője, hogy több nyelvjárási terület tájszavait egybeszerkesztve tárja elénk.

A szótár szókincsgazdagításra, az egyéni szókincs bővítésére haszonnal forgatható. Ugyanakkor a *Kis magyar tájszótár* széles merítéséből következően az olvasmányokban felbukkanó vagy idősebb beszélőtől hallott, ismeretlenül csengő tájszavak jelentése eredményesen kereshető ki belőle.

Szótárunk célja az is, hogy inspiráljuk újabb tájszógyűjtemények összeállítását felvillantva korábbi tájszótárak válogatott anyagának együttes bemutatását.

Végezetül köszönetet mondok a magyar táj- és népnyelvelkes gyűjtőknek, leíróinak, hogy áldozatos munkájukkal megalkották azokat a szakszerű gyűjteményeket, amelyeket eredményesen használtunk fel a *Kis magyar tájszótár* összeállítása során.

Budapest, 2014. március 5.

Kiss Gábor

AZ ELŐSZÓHOZ FELHASZNÁLT MŰVEK

- BALOGH Lajos 1974. A tájszó fogalma. (Jelentés és hangalak szerepe tájszavaink elkülönítésében.) *Nyelvtudományi Értekezések* 83: 70–74.
- BALOGH Lajos [1978.] Nyelvjáráskutatás és szociolingvisztika. *Magyar Nyelv* 74: 44–55.
- HEGEDŰS Attila 1996. A tájszók szótározásának néhány kérdése. *Magyar Nyelv* 92: 476–479.
- HORGER Antal [1936.] *A magyar nyelvjárások*. Budapest.
- IMRE Samu [1972.] Megfigyelések a magyar nyelvjárások változásáról. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* VIII. Budapest. 85–104.
- IMRE Samu 1975. Gondolatok a tájszótárakról. *Magyar Nyelv* 71: 220–225.
- IMRE Samu 1987. XXI. századi tájnyelvi szótáraink. *Magyar Nyelv* 83: 132–140.
- KÁLMÁN Béla [1966.] *Nyelvjárásaink*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- KISS Jenő [1998.] A magyar dialektológia s újabb feladatai az ezredfordulón. *Magyar Tudomány* 1998: 929–935.
- KISS Jenő 1998. A tájszavak és a tájszótárak – régi kérdéskör, új problémák. *Magyar Nyelvőr* 122: 427–437.
- KISS Jenő (szerk.) 2001. *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris.
- KISS Jenő 2002. Tájszótárírás és tájszótárak. *Magyar Nyelvőr* 126: 391–415.
- ORSZÁGH László (szerk.) 1962. A szótárírás elmélete és gyakorlata *A magyar nyelv értelmező szótárában*. *Nyelvtudományi Értekezések* 36. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- PUSZTAI Ferenc 1996/1997. Tájszavak az értelmező kéziszótárban. In Bánki Judit (szerk.): *Emlékkönyv B. Lőrinczy Éva hetvenedik születésnapjára*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete. 119–122.

A KIS MAGYAR TÁJSZÓTÁR FORRÁSAI

A szótárban a szócikkek végén szögletes zárójelben [...] az itt feltüntetett rövidítés-sel jelölve adjuk meg a forrást.

- [Bok] = NAGY Géza 1992. Bodrogi tájszótár. *Bodrogi Füzetek 4–5.*
- [Bük] = BALOGH Lajos 2004. *Büki tájszótár.* Szombathely: Vasí Szemle Szerkesztő-sége.
- [Büs] = VÁRKONYI Imre 1988. *Büssüi tájszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- [Éksz] = PUSZTAI Ferenc (főszerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár.* Második, átdolgozott kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- [Erd] = KRIZA János 1996. *Erdélyi tájszótár.* Budapest: Gladiátor Kiadó.
- [Ész] = BÁRCZI Géza – ORSZÁGH László (főszerk.) 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára.* I–VII. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- [Feg] = BOLLA József 1939. *A népi konyhamesterség műszókincse Felsőgörzsönyben (Bakonyalja.)* Debrecen: Debreceni Református Kollégium Tanárképző-intézet.
- [Főr] = IMRE Samu 1973. *Felsőőri tájszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- [Hoh] = DALLOS Nándor – PESTI János 1999. Hosszúhetényi szótár. *Hosszúhetényi Honismereti Füzetek 3.*
- [Kézd] = RAN CZ Teréz 2007. *Kézdialmási tájszótár.* Budapest: ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Dialektológiai és Szociolingvisztikai Tanszék.
- [Kik] = MARKÓ Imre Lehel 1981. *Kiskanizsai szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- [Kör] = KUN József 1993. *Fekete-Körös-völgyi magyar tájszavak és magyar szavak a dél-bihari román nyelvjárásban.* Budapest: ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárásai Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet.
- [Kup] = SILLING István 2007. *A kupuszinai nyelvjárás és szótára.* Budapest: Loisir Könyvkiadó.
- [Mih] = KISS Jenő 1979. Mihályi tájszótár (Rábaköz). *Nyelvtudományi Értekezések 103.*
- [Mnya] = KISS Gábor – BATÓ Margit (szerk.) 2012. *Tájszavak. A magyar nyelvjárások atlaszának szavai, szóalakjai.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- [Orm] = KISS Géza – KERESZTES Kálmán 1952. *Ormánysági szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- [Sár] = ZILAH I Lajos 2011. *Sárréti tájszótár.* Budapest: Argumentum.
- [Sza] = CSÚRY Bálint 1935. *Szamosháti szótár.* Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság. Reprint kiadás: 2003. Budapest: Nap Kiadó.
- [Sze] = BÁLINT Sándor 1957. *Szegedi szótár I–II.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

- [Szész] = SÁNTHA Attila 2004. *Székely szótár*. Kézdivásárhely: Havas Kiadó.
- [Szét] = SÁNDOR Mihályné Nagy Gabriella 1993. *Székely tájszavak*. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszék – MTA Nyelvtudományi Intézet.
- [Szu] = MAZURKA Károly 2008. *Szuhogyi palóc tájszótár*. Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság – Tinta Könyvkiadó.
- [Tal] = GÁGYOR József 2003. *Tallósi szótár*. I–II. Pozsony: Madách-Posonium.

A SZÓFAJOK ÉS HASZNÁLT RÖVIDÍTÉSEIK

fn:	főnév	mn:	melléknév
hsz:	határozószó	msz:	mondatszó
ige		nm:	névmás
ik:	igekötő	nu:	névutó
isz:	indulatszó	szn:	számnév
ksz:	kötőszó		